

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації ЯКОВЛЕВОЇ Тетяни Костянтинівни на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»)

Дисертаційне дослідження Яковлевої Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань 08 «Право») виконана на кафедрі кримінального права та кримінології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 29 березня 2023 року (протокол № 12). Тема відповідає науковому напрямку «кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» в межах спеціальності 081 «Право».

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Яковлевої Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей» підготовлений за результатами попереднього розгляду цієї дисертації та публічної презентації Яковлевої Т.К., наукових результатів зазначеної дисертації, який відбувся 29 квітня 2024 року – (протокол засідання кафедри кримінального права та кримінології факультету № 12-2).

Рецензенти:

1) професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук Коваленко А.В.;

2) доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Драгошченко А.О.;

За результатами засідання було складено наступний висновок.

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Забезпечення найкращих інтересів дитини є пріоритетом, визначеним низкою міжнародних та національних правових документів. Родина виступає основним осередком суспільства, на який покладається завдання створення сприятливих умов для виховання дитини. Згідно з положеннями частини 4 статті 27 Конвенції про права дитини, держави-учасниці зобов'язані здійснювати всі необхідні заходи для забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які несуть відповідальність за дитину, як у межах країни, так і за її межами. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних

державках, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей. Таким чином було забезпечено апробовану платформу для створення та інтеграції у національну практику відповідних законодавчих положень щодо забезпечення права дитини на утримання батьками за наявності відповідних підстав. Аналогічний підхід передбачений також у Законі України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» та Сімейному кодексі України. З метою посилення механізму захисту прав та інтересів дітей законодавцем було передбачено юридичну відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дитини, яка була диференційована на адміністративну та кримінальну. Протягом останніх років законодавцем також було забезпечено посилення захисту економічних інтересів дитини шляхом прийняття Закону України № 2234-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» та Закону України від 03.07.2018 № 2475-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання».

Проте, аналіз статистичної інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора надає підставу для констатації стабільно високого показника кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 164 Кримінального кодексу України, зокрема – відносно сукупної кількості кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Так, у 2019 році кількість таких діянь складала 35 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; у 2020 році досліджуване діяння склало 31,1 %; у 2021 році досліджуване діяння склало 33 %; у 2022 році досліджуване діяння склало 40 %; у 2023 році досліджуване діяння склало 35,4 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Отже, наведені дані свідчать про те, що не дивлячись на стабільну та динамічну законотворчу роботу, низка проблем, пов'язаних кримінально-правовим та кримінологічним запобіганням ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей залишається відкритими для наукової дискусії.

Окремим аспектам кримінологічного захисту дитинства та запобігання кримінальним правопорушенням проти сім'ї присвятили свої наукові праці такі вчені як П.П. Андрушко, А.М. Бабенко, І.О. Бандурка, О.М. Бандурка, В.С. Батиргареева, Г.С. Буга, Н.Л. Березовська, А.Б. Блага, В. М. Бурдін, В. В. Вітвіцька, В.В. Голіна, Ю.О. Данилевська, А.О. Джужа, О.М. Джужа, Є.С. Назимко, Т.І. Пономарьова, Д.М. Тичина, В. М. Трубников, В. О. Туляков, І. К. Туркевич, В. В. Шаблистий, С. Д. Шапченко, Н. С. Юзікова, І. С. Яковець, О. Н. Ярмиш та ін. Водночас, не дивлячись на безумовну цінність отриманих вченими результатів, на сьогоднішній день більш детального опрацювання потребують питання, пов'язані із уточненням

кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 164 КК України, меж кримінальної відповідальності та покарання; визначення тенденцій таких суспільно небезпечних діянь, а також причин та умов, які можуть цьому сприяти; упорядкування заходів трирівневого запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей тощо.

Наведений перелік теоретичних та практичних прогалин зумовлений відсутністю комплексних монографічних досліджень проблеми запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 164 КК України, що свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження проведено відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 119/2021 від 24 березня 2021 року, Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р., Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року №695. Роботу виконано в межах науково-дослідної теми Донецького юридичного інституту МВС України «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 рр. (номер державної реєстрації 0120U105580).

2. Наукова новизна результатів дослідження.

Дисертація Т.К. Яковлевої є комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей.

У результаті проведеного дослідження було сформульовано ряд нових наукових концепційних положень та висновків, які містять елементи як теоретичної, так і практичної новизни, запропоновані особисто дослідником. Аналіз роботи Т.К. Яковлевої дозволяє зробити наступні висновки:

уперше:

1. унормовано загальні кримінологічні тенденції щодо кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 164 КК України, до яких віднесено: 1) залежність від напряму та курсу розвитку соціально-економічної політики; 2) внутрішня кореляція із окремими формами домашнього насильства; 3) взаємозалежність кількісно-якісного показника із механізмом формування трудової політики; 4) перспектива потенційного зростання кількісного показника в умовах дії особливих правових режимів;

2. диференційовано причини та умови ухилення від сплати аліментів на утримання дитини на такі: 1) психо-емоціональні та міжособистісні – причини та умови, які знаходяться у площині взаємовідносин між

аліментнозобов'язаною особою та особою, яка проживає разом із дитиною; 2) корисливо-насильницькі – причини та умови, які зумовлені прагненням реалізувати умисел на домашнє насильство через економічний вплив. У такий спосіб кримінальний правопорушник реалізує власний корисливий мотив, а також через економічне насильство впливає на колишнього шлюбного партнера; 3) соціально-економічні – причини та умови, пов'язані із відсутністю можливості у аліментнозобов'язаної особи утримувати дитину через неналежне матеріальне забезпечення та/або незадовільне соціальне становище; 4) політичні – причини та умови, пов'язані із неможливістю утримувати дитину через незадовільні політичні процеси, зокрема – введення правового режиму воєнного стану, а також пов'язані із цим втрату робочого місця, труднощі у працевлаштуванні, внутрішнє переміщення тощо; 5) правові – причини та умови, пов'язані зі недоліками правового забезпечення порядку виконання та контролю виконавчою службою за виконанням рішень суду;

3. диференційовано морально-психологічні ознаки особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 164 КК України на такі: 1) наявність конативних (мотиваційно-рольових) порушень, що полягає у відсутності здатності особи до самовдосконалення та саморозвитку; 2) негативістська демонстративність поведінки, зумовлена агресивним ставленням до того із батьків, хто проживає із дитиною, її родичів або самої дитини; інколи така поведінка також може мати мотив викликати до себе жаль; 3) викривлене уявлення про морально-етичні та родинні цінності; 4) деструктурована ієрархія ціннісного ряду; 5) низька рухливість нервових процесів;

4. доведено доцільність уточнення меж покарання за вчинення ухилення від сплати аліментів на утримання дітей шляхом передбачення видами покарань штрафу, громадських та виправних робіт, а також обмеження волі – за вчинення діяння вперше. За вчинення такого кримінального правопорушення вдруге доцільним граничним видом покарання визнано позбавлення волі на певний строк;

5. запропоновано систему змін та доповнень до законодавчих актів України щодо юридичної відповідальності за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.

удосконалено:

6. доктринальні підходи до факторів соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, які диференційовані на такі: 1) соціальні фактори; 2) нормативно-правові фактори; 3) інституційні фактори; 4) кримінологічні фактори;

7. систему віктимологічних заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 164 КК України, до яких віднесено: 1) спрощення процедури звернення з заявою про стягнення аліментів незалежно від терміну, який минув з моменту виникнення права на аліменти; 2) спрощення порядку стягнення аліментів; 3) удосконалення процедури щорічної індексації аліментів та збільшення їх

розміру; 4) встановлення/удосконалення механізму забезпечення безпеки осіб, які звернулись із заявою про стягнення аліментів;

8. аргументи на користь думки, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 164 КК України не може вважатись такою, що має набір типових ознак кримінального правопорушника через низку особливостей: 1) специфічна мотивація, яка часто полягає у задоволенні корисливого мотиву шляхом збереження коштів без прямого умислу на порушення кримінального закону; 2) такі особи не мають сталого набору кримінально-протиправних ознак та часто – кримінально протиправного досвіду (зокрема і судимості); 3) рецидив таких кримінальних правопорушень відтворюється крізь призму мотивації та, здебільшого, не пов'язаний із суспільно небезпечною спрямованістю особистості;

9. систематизація організаційно-правових заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 164 КК України, які диференційовано на такі: 1) внесення змін та доповнень до ст. 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині зменшення строку заборгованості до двох місяців та перегляду видів стягнень шляхом передбачення в ч. 1 ст. 183-1 КУпАП альтернативного стягнення у виді штрафу, в ч.ч. 2-3 – виправних робіт та адміністративного арешту; 2) систематизація та диференціація підходів до притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП та кримінального правопорушення, передбаченого ст. 164 КК України з метою забезпечення належної доказової інформації щодо встановлення ознаки злісного ухилення від сплати аліментів на утримання дитини; 3) збільшення відсотку штрафу та розширення меж його диференціації за наявність заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за один, два та три роки; 4) унормування діяльності виконавця із обчислення розміру заборгованості зі сплати аліментів, а також проведення індексації розміру аліментів та повідомлення про розрахунок заборгованості стягувачу..

отримали подальший розвиток:

10. теоретичні підходи до визначення форм реалізації об'єктивної сторони ухилення від сплати аліментів на утримання дітей: 1) злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів); 2) злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. Додатково аргументовано, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 164 КК України є суспільно небезпечний наслідок у виді майнової шкоди, а тому склад цього суспільно небезпечного діяння є формально-матеріальним;

11. аргументи щодо доцільності вважати ухилення від сплати аліментів на утримання дітей діянням, що може бути вчинено з прямим або непрямым умислом. Аргументовано, що непрямий умисел може мати місце у випадках, коли відсутня вольова ознака.

3. Теоретичне і практичне значення отриманих наукових результатів дослідження.

Одержані у роботі результати дослідження становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані:

– *законотворчій діяльності* – під час удосконалення законодавства щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина в Україні;

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення теоретико-прикладних проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 19.04.2024);

– *правозастосовній діяльності* – для удосконалення нормативно-правових актів, підготовки методологічного та стратегічного забезпечення механізму запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;

освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних комплексів з кримінології, кримінального права, а також проведення різних видів занять з відповідних дисциплін у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 19.04.2024).

4. Наукові публікації, у яких висвітлено основні результати дисертаційного дослідження, та повнота їх опублікування.

Основні наукові результати дисертації Яковлевої Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінальна відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції» відображено у 7 працях, з яких 4 – це статті в наукових фахових виданнях України та 3 – матеріали науково-практичних конференцій:

основні наукові результати дисертації:

1. Яковлева Т.К. Кримінологічна структура особи, яка ухиляється від сплати аліментів на утримання дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 604-607
2. Яковлева Т.К. Кримінологічна характеристика ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4. С. 276-281
3. Яковлева Т.К. Причини та умови, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 164 Кримінального кодексу України. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 355-361
4. Яковлева Т.К. Об'єктивні ознаки ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 Кримінального кодексу України). *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 29. С. 375-382
5. Яковлева Т.К. Вина як ознака суб'єктивної сторони ухилення від

сплати аліментів на утримання дітей. *Право як ефективний суспільний регулятор: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. м. Львів, 18–19 лютого 2022 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 41-44

6. Яковлева Т.К. Кримінологічні чинники соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів. Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 453-455
7. Яковлева Т.К. Особливості визначення меж кримінальної відповідальності та покарання за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 398-403

Зазначені публікації містять належне обґрунтування отриманих наукових результатів, опубліковані у виданнях, кількість та рівень яких відповідає встановленим вимогам, характеризуються повнотою викладу матеріалів дисертації, опубліковані у різних випусках (номерах) наукових періодичних видань. Серед наведених публікацій немає таких, в яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації. Опублікування результатів дисертації Яковлевої Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей» відповідає вимогам, встановленим п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами і доповненнями від 21 березня 2022 року № 341).

5. Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження.

Основні положення та наукові висновки є обґрунтованими, базуються на аналізі літератури з тематики дослідження та узагальненні практики застосування національного законодавства (усього – 182 найменувань).

Структура дисертаційного дослідження Т.К. Яковлевої відповідає визначеній меті та поставленим завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Разом із тим, робота не позбавлена низки недоліків, основні з яких зазначені нижче.

6. Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

В дисертаційній роботі при дослідженні об'єктивної сторони

вчинюваного кримінального правопорушення, дослідником не приділено достатньої уваги саме способами вчинення злочину, а саме це зазначено такий вид активної дії скоєння злочину як зменшення свої доходів з метою не сплати в повній мірі аліментів на утримання дитини.

Також, автором зазначається про необхідність ч. 2 ст. 164 обтяжити міру покарання і перевести даний злочин в розряд нетяжких кримінальних правопорушень, але в даному випадку збільшення міри покарання не призведе до відповідних факторів, щодо протидії даному кримінальному правопорушенню і додасть навантаження на установи, які забезпечують виконання покарань.

Разом із тим, зазначені недоліки носять здебільшого дискусійний характер або характер побажань і не знижують у цілому високого наукового рівня дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

З урахуванням викладеного, представлена дисертаційна робота Яковлевої Тетяни Костянтинівни «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) і може бути рекомендоване до захисту в спеціалізованій вченій раді.

**Головуючий на засіданні
кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1,
доктор юридичних наук**

Андрій УДОД

07 травня 2024 року

Підпис Удода Андрія Миколайовича засвідчую

**Начальник відділу
документування службової діяльності**

Юлія МЕРКУЛОВА